

TEKİNSİZ, HAYRET BİR ŞEY, UNHEİMLİCH OLARAK CORONA

Selen Kırac¹

Bu yazıya başladığım sıralarda mayıs ayının son haftasına girmiş bulunuyoruz. Dünyada vaka sayıları farklılık göstermekle beraber hala ciddi rakamlarla ifade edilir bir durumda. Türkiye’de vaka sayıları ve ölümler dünya ile karşılaştırıldığında bir nebze daha kontrol altında gidiyor. Bu yazıdaki amacım ise psikanalizin bize öğrettiği şekliyle içsel deneyimimize bakmak, sokaklarda karşılaştığım ya da evde hissettiğim garip duyguyu psikanalitik bakış açısıyla birlikte düşünmek. Belki de yıllar sonra tarihte bir dönüm noktası olarak ele alacağız. Peki şimdi neler olup bitiyor, içsel deneyimimiz bize bu süreçte neler söylüyor?

Virüs ilk çıktığı andan itibaren bir bilinmezlik, bir tekinsizlik yarattı ve yaratmaya da devam ediyor. Bu konuda bilim insanları ne kadar çalışmalara ağırlık vermiş olsa da hala virüse ilişkin bir aydınlatma getirebilmiş değil. Giderek artan ölümler ve enfekte vaka sayısına karşın doktor, bilim insanı gibi bildiğini sandığımız kişilerin de (sujet supposé savoir) eksikli Öteki olduğu ortaya çıkmaktadır. Hala bu virüse ve yol açtığı ölümlere dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Üstelik bu virüsün tam da “tanımladım” dediği anda mutasyona uğrayabilmesi, elden kaçabilmesi insanın zaten hassas olan ruhsal dengesini ani bir şekilde sarsmıştır. Şimdilerde ise Türkiye’de kısmen kontrol altına alınmışsa da durum, “Ya ikinci bir dalga gelirse...” kaygısıyla yeni bir “normalleşme” sürecine giriyoruz. Kuşkusuz bu “normale dönüş” yeni bir deneyime, belki de hiç alışık olmadığımız bir yaşam deneyimine kapı aralayacak.

Bilgisiyle ve ona dayanarak aldığı kararlarla hayatımıza yön veren doktor, bilim insanı, devlet insanı gibi kişilerin virüsün bilinmezliği karşısındaki konumları bizi Ötekinin eksikliliği gerçeğiyle, tahammül edilmesi güç olan ile karşı karşıya bırakıyor. Bu eksikliğin günlük hayatımızın üzerinde öncelikle tüm rutin akışını değiştirmek, ardındansa ölüm gibi ciddi sonuçları olabileceği ile karşılaşmak ise öznenin yapısına göre çeşitli sonuçlar doğurdu fakat bu bilinmezliğin doğurduğu tekinsiz ortam ve hal beni de bu meseleyi Freud’un 1919 yılının sonbaharında

¹ Psikolojik Danışman. İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları bölümünde master öğrencisi.
(psk.selenkirac@gmail.com)

yazmış olduğu ve Türkçeye “Tekinsiz” olarak çevrilen “Das Unheimliche” adlı makalesiyle birlikte düşünmeye itti.

Freud ve Unheimliche

Freud, “Tekinsiz” in kuşkusuz korku ve dehşet uyandıran bir alana dair olduğunu söyler². Ardından çok net bir biçimde tekinsize dair şu şekilde bir tanıma ulaşır: *“Başlangıçta önümüzde açık olan iki yol vardır. Ya tarihsel akışı içerisinde ‘tekinsiz’ sözcüğüne hangi anlamın iliştilendiğini bulabilir ya da bizde tekinsizlik duygusu uyandıran insanların, eşyaların, duyu-izlenimlerinin, deneyimlerin ve durumların tüm özelliklerini derleyebilir ve sonra bu örneklerin ortak özelliklerinden tekinsizin bilinmeyen doğasını çıkarabiliriz. Hemen her iki yolun da aynı sonuca ulaştığını söyleyeceğim: tekinsiz, korku yaratan şeylerin eskiden beri bilinen ve yabancı olmayan bir şeye geri uzanan türüdür.”*³

Freud bu hissi tanımlamak için Almanca’dan seçtiği kelimenin, “Unheimliche”in etrafında linguistik bir araştırmaya girer ve ona iliştilen anlamın adeta bir arkeolojisini yaptığını görürüz. Unheimlich’in Almandaki anlamına bakmak için yine Freud’un cümlelerine başvurmak yerinde olacaktır: *“Almanca, ‘Unheimlich’, ‘heimlich’ [evsel], ‘heimisch’ [yerli] sözcüğünün - bildik olanın- karşıtıdır ve ‘tekinsiz’ olanın, bilinen ve tanıdık olmayışı nedeniyle korkutucu olduğu sonucuna varmaya yöneliriz. Doğal olarak yeni ve bildik olmayan her şey korkutucu değildir; ancak bu ilişki tersine çevrilebilmeye uygun değildir. Yalnızca yeni olanın kolaylıkla korkutucu ve tekinsiz hale gelebileceğini söyleyebiliriz; bazı yeni şeyler korkutucudur ama her koşulda değil. Onu tekinsiz kılmak için yeni ve yabancı şeye bazı şeyler eklenmek zorundadır.”*⁴ Freud bu yeni şeyi tekinsiz kılacak olan eklenme ile neyi kastetmektedir? Metni takiben görürüz ki Freud, tekinsizi açıklamak için çocukluk yaşantılarına da döner. O halde bu eklenmenin kaynağını insanın hassas ruhsallığında ve erken dönem çocukluğunda bulabileceğini söyleyebilir miyiz?

Freud, tekinsiz üzerinden kurduğu ilişkiyi sadece “yabancı” karşılığıyla

² Freud, S. (1999). Tekinsiz (Das Unheimliche). Sanat ve Edebiyat (1. Basım) içinde. S.325. (E. Kapkın, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları. (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 1919).

³A.g.e. s.326

⁴ A.g.e. s.327

bırakmaz ve şöyle ekler: "...Tekinsiz=Yabancı denkleminin ötesine ilerlemeye çalışacağız. İlk olarak diğer dillere döneceğiz. Ama başvurduğumuz sözlükler belki de yalnızca kendimiz bir yabancı dil konuştuğumuz için bize yeni bir şey söylemezler. Aslında pek çok dilin korkutucu olan şeyin bu özel gölgesi için bir sözcüğe sahip olmadığı izlenimi ediniriz"⁵ ...Daniel Sanders'in *Wörterbuch der Deutschen Sprache*'sinde (1860,1,729) "heimlich"sözcüğünün altında, buraya bütünü aldığım şu kayıt bulunur. İtalikle yazarak birkaç parçayı vurguladım.⁶

Heimlich, sıfat, addan türemiş. *Heimlichkeit* (çoğ. *Heimlichkeiten*):

Aynı zamanda *heimlich*, *heimelig*, eve ait olan, yabancı olmayan, bildik, evcil, evcil, candan, dostça vb.

(a) (Eski dilde) Eve ya da aileye ait olan ya da ait sayılan: 'Die Heimlichen' (ev halkı üyeleri),

(b) Hayvanlarla ilgili: evcil, insana arkadaş olabilen. Yabancılığın karşıtı olan. Örn. "ne yapanıl ne de heimlich olmayan hayvanlar"...

(c) Candan, dostça ve rahat; hoşnutluk keyfi vb. , kişide evinin dört duvarı arasındaymışçasına hoş bir dinginlik duygusu doğuran. ...Evin heimlichkeit'ini bozmak..."⁷

(d) Bu araştırmada gördüğümüz gibi Freud, Unheimlich'i korku yaratan olarak tanımlamaktan daha da öteye götürür. *Heimlich* aynı zamanda "eve dair olan"dır. Gerek sözlük anlamıyla gerekse yazarların bu kelimeye dair getirdikleri anlamlar ile gerekse Freud'un klinisyen gözü "unheimlich'i , "heimlich"in içerisinde bulur ve bu araştırmaya şöyle devam eder: "Bu uzun alıntıda bizi en çok ilgilendiren şey, "heimlich" sözcüğünün farklı anlam gölgeleri arasından karşıtıyla aynı olan bir sözcüğü, "unheimlich'i" sergilediğini bulmaktır. Bu yolla heimlich olan şey unheimlich olur."Öte yandan Schelling'in unheimlich tanımına ve Grims Sözlüğü'ne başvurarak heimlich ve unheimlich'in birbirinden ayrık olmadığını göstermeye çalışır.

(e) "Heimlich; sıfat ve zarf. Vernaculus, occultus. Heimelig, heimlich.

(f) Hafif farklı bir anlamda: "Kendimi heimlich, korkudan uzak duyumsuyorum.

(g) Heimlich aynı zamanda hayaletsiz etkilerden uzak, bilindik, dostça...

⁵ A.g.e. s.327

⁶ Freud'un italik yazdığı kısımlar tırnak içinde belirtilmiştir.

⁷ A.g.e. s.328

(h) 'ev gibi', 'eve ait olan' düşüncesinden yabancıların gözlerinden sakınılan, saklı ve gizli bir şey düşüncesi geliştirdi...

(i) *Heimlich'in değişik bir anlamı; bilgiden kaçırılan, bilinçdışı...Heimlich'in karanlık, bilginin erişemediği anlamı da vardır...[Görmüyor musun? Bize güvenmiyorlar; Friedland Dükü'nün heimlich yüzünden korkuyorlar (Schiller, Wallensteins Lager, 2. Sahne)]*⁸

Freud'un alıntılarında derlediğim bu pasajda gördüğümüz heimlich ve unheimlich'in anlamları birbirleri içerisinde eriyebiliyor. Yani tekrar söyleyecek olursak Unheimlich "eve dair olan", tanıdık ama tekinsizlik yaratan, bilindik ama bastırılmış olandır. Diğer dillere çevirirken, ki Freud linguistik araştırmasında diğer dillerde bu özel anlamın bulunmadığını da dile getirir, dilin bilgeliğiyle bize duyurduğu şey kaybolmaktadır. Marie-Hélène Brousse Unheimliche ile pandemiyi ele aldığı "Empty City" adlı metninde bu kelimeyi çevirmenin zorluğundan bahseder. Örneğin Fransızcaya "L'inquiétante étrangeté" yani kaygı verici yabancılaşma, gariplik olarak çevrilmiştir.⁹ Fakat bu çeviri hem uzun hem de Freud'un seçtiği Unheimliche'teki "Heimlich" in tanıdık anlamını içermemektedir. Keza Türkçe için de aynı çevirinin imkansızlığı kendini göstermektedir.

Psikanalizin gündeme getirdiği "öznellik" meselesi burada tekrar ortaya çıkar. Pandemi ile birlikte düşünecek olursak; bu yeni ve korkutucu şey hepimizin ruhsallığında farklı bir şeyle eklemlendi. O halde pandemi sürecindeki tekinsizlikten bahsederken de öznel bir tekinsizlikten bahsediyoruz. Freud'un metninden hareketle Covid-19 ve Unheimlich'i birlikte nasıl düşünebiliriz?

Bir Unheimlich Olarak Covid-19

Yukarıda ele almış olduğumuz tekinsiz duygunun tanımından hareketle ortaya çıkan bu virüsün de tam da böylesi bir yerden tekinsizlik yarattığını söyleyeceğim. Tekinsizlik yaratan, bizi esasında bildiğimiz ama şimdiye dek pek de yüzleşmek istemediğimiz bir şeyle aniden karşı karşıya getirendir. Gerek bulaşma hızı ve kayıplar, gerek medyada oluşan kaygı dolu söylem ve politikacıların yürürlüğe koydukları sıkı önlemler esasında ölümlerle karşı karşıya getiriyor bizi.

⁸ A.g.e. 331-332.

⁹ Brousse M-H. *Empty City*. Erişildi: www.lacanianreviews.com/empty-city/ (12.06.2020)

Şimdiye dek ev içerisindeki ya da dışarıdaki aşına olduğumuz rutinler birer tehdit unsurları haline geldi. Eve getirilen bir market poşeti, bir otobüs yolculuğu tehditkar, kaygı verici bir durum oldu. Dolu dolu görmeye alıştığımız sokaklar “in cin top oynuyor” diyebileceğimiz tekinsiz bir sessizliğe büründü. Buzdolaplarını, market sepetlerini doldurdukça anlamlı ve önemli tanımladığımız şeyin temsilinin içi boşaldı. Eve gelen bir paketten, poşetten bir şey kapıp 14 gün içerisinde ölebilirdik. Biri yanımızda hapşurduğunda “ güzel yaşa” derken, şimdi biri hapşurduğunda veya öksürdüğünde yanından uzaklara kaçmak istiyoruz. Sevdiklerimizi ya da bizden yaşça büyük olan kişilerin sağlığını korumak için onlarla yüz yüze görüşmeyi kestik, birlikte yaşıyorsak dışarı çıkmayarak eve bir virüs taşımanın önüne geçmeye çalıştık. Önceden aşına olduğumuz deneyimler, rutinler bir anda bize yabancılaştı. Bir otobüsün seyrinde giderken kaza yapmamak için aniden fren yapması gibi yaşantılarımız da seyrinde giderken hayatta kalabilmek için aniden fren yaptık. Üstelik önümüze çıkan bu virüsün de tam olarak ne olduğunu kestirmek güç.

Bilimkurgu filmlerini aratmayacak bir süreç olarak bu pandemiyi, Freud’un Unheimliche kavramıyla anlamaya çalışırken, yine aynı metin içerisinde tekinsizlik yaratan şeyin kaynaklarını nerede bulduğuna bakmak için iyi bir adres olarak tekinsizin edebiyattaki ustası olarak adlandırdığı Hoffmann’ın öyküsüne başvurmak bu çalışmadaki araştırmamızı da derinleştirecektir. Tekrar Freud’un metnine dönüp onun araştırmalarını takiben tekinsizlik duygusuna dair başvurduğu yolu takip edelim. Hoffmann’ın Nachstücken’indeki “Kum Adam” öyküsü Freud için dikkate değer bir şekilde, kaynağını çocukluk yaşantısında bulan bir tekinsizlik içeriyor. Freud’un da bu öyküye ilişkin anlatısını kısaca özetlemeye çalışacağım. Öyküye adını veren, önemli anlarda her zaman yeniden ortaya çıkan kum adamdır. Bu düşlemsel masal Nathaniel’in çocukluk anılarıyla başlar. Bu anılarda düşlemsel olan ile gerçek olan karışmış gibidir adeta. Neyin bir çocukluk anısı neyin bir düşünce olduğu bulanık bir şekilde anlatılır okuyucuya. Nathaniel’in anılarında da mutlu anlar ile babasının gizemli ölümü birbirine eşlik eder şekilde işler, adeta orası da karışmıştır. Bazı akşamlar annesi onu “*Kum adamın geliyor.*” diye yatağına uğurlar. Annesi için bu bir mecaz içerse de bakıcısı ona daha kesin bir yerden bilgi verir: “Bu kum adam çocuklar yataklarına gitmedikleri zaman gelen ve avuç dolusu kumu onların gözlerine atarak gözlerinin kanlar içinde yerinden fırlamasına neden olan kötü bir

adamdır. Yüreğine yerleşen bu korkuya rağmen, eve girecek bir yabancıнын ayak seslerine babasının kayıtsız kalmayacağından emindir. Bunun gerçek olamayacağını bilecek kadar mantıklı ve büyük bir yaşta olmasına rağmen bu kum adam korkusuna engel olamaz. Yine kum adamın beklendiği bir akşam onun ne olduğunu bilmek için babasının çalışma odasına gizlenir. Ardından bir ziyaretçi, avukat Coppelius gelir ve çocukların onu korkutucu bulduğu biri olması onun kum adamla özdeşleştirilmesi için yeterli olur. Düşleminde Coppelius'un "*Gözler burada, gözler burada*" dediğini duyar ve bir çığlıkla kendini ele verir. Coppelius ise onu yakalar ve odada yanan ateşin kömür parçalarını gözlerine atmak üzeredir ki babası yalvararak onu kurtarır. Kum adamın bir yıl sonraki başka ziyaretinde odasındaki bir patlama sonucu babası ölür ve avukat Coppelius'a dair de hiçbir iz kalmaz. Aradan geçen yıllar içerisinde artık üniversiteye giden Nathaniel'in seyyar bir optikçi olan Coppola ile olan karşılaşmasında çocukluğun dehşet verici hayaleti, Kum Adam tekrar gün yüzüne çıkar. Nathaniel gözlük almayı reddettiğinde , "*Gözlük istemiyor musun? Güzel gözler var...*" der. Teklif edilenin zararsız gözlükler olduğunu anladığında kaygısı yatışır ve Coppola'dan bir cep dürbünü alır. Bu dürbünle Profesör Spalanzi'nin karşıdaki evine bakar ve orada güzel ama sessiz ve hareketsiz Olympia'yı görür. Ona öylesine şiddetle aşık olur ki o an nişanlı olduğu kişiyi bile unuttur. Coppola ve Spalanzi'nin birlikte yaptığı otomat bir bebektir Olympia. Nathaniel konuşmaları esnasında bunları işittiğinde, yeniden bir krize girer. Daha sonra yatışır ve bir süre sonra da eski nişanlısına geri döner. Bir gün nişanlısı ve onun kız kardeşiyle bir gezintiye çıkarlar. Nişanlısının önerisiyle kız kardeşi aşağıda bırakarak hükümet binasının kulesine çıkarlar. Nişanlısının gözü caddedeki tuhaf nesneye takılır. Nathaniel cebimden çıkardığı Coppola'nın dürbünüyle bakar ve bir çığlık krizine kapılır. "*Geri dön tahta bebek*" diyerek kızı aşağıya atmaya çalışır. Kardeşi çığlıklara koşar ve kızı kurtarır. Yukarıda kalan Nathaniel aşağıda biriken kalabalığın arasında avukat Coppelius'un silüetini görür, izleyiciler yukarı çıkıp çılgına dönmüş adamı durdurmak isterken Coppelius "*Bırakın, kendisi inecek.*" der. Bunun üzerine Nathaniel durur ve "*Evet, güzel gözler...güzel gözler.*" Diyerek korkuluklardan aşağı atar kendisini. Nathaniel parçalanmış kafatasıyla kaldırımda yatarken Kum Adam kalabalıkta kaybolur.¹⁰ Bu öyküde görüldüğü üzere gerçek

¹⁰ A.g.e. s.334-336

olanla düşlemsel olan birbirine karışmıştır. Neyin gerçek neyin düşünme olduğunun bu bilinmezliği gerçek olmadığı bilinse de okuyucuda da bir tekinsizlik yaratır. Freud için Kum Adamın tekinsizliğini çocukluğun iğdiş edilme karmaşasıyla düşünmek gerekir. Şöyle yorumlar Freud: *“Hoffman, gözle ilgili kaygıyı niçin babanın ölümüyle böylesine yakın ilişkilendirmiştir? Ve neden Kum Adam her zaman aşka zarar veren kişi olarak ortaya çıkmaktadır? Talihsiz Nathaniel’i nişanlısından ve en yakın arkadaşı olan nişanlısının kardeşinden ayırır; ikinci sevgi nesnesi bebek Olympia’yu bozar ve nişanlısını tekrar kazandığı, onunla birleşmek üzere olduğu anda onu özyıkıma zorlar. Gözle ilgili korkular ve iğdiş arasındaki tüm bağlantıları yadsıdığımız sürece öyküdeki buna benzer ve çok sayıda diğer öğeler keyfi ve anlamsız görünür; ama Kum Adam’ın yerine iğdiş etmeyi uygulayacağı düşünülen babayı koyar koymaz tüm öğeler anlaşılır hale gelir.”*¹¹ Bu öyküdeki tekinsizlik ile çocukluğun iğdiş edilme karmaşasını birlikte düşünmeye yöneliriz. Bu öyküde dikkat değer bir başka tekinsizlik yaratan unsur canlı görünen bebek temasıdır ki çocukluk yaşantısıyla yakından ilişkilidir. *“Çocukların ilk oyunlarında canlı ve cansız nesnelere hiç de keskin bir biçimde ayırmadıklarını ve bebeklerine canlı bir insan gibi davranmaya bayıldıklarını anımsıyoruz... Ama Kum Adam öyküsü bir çocukluk korkusunun doğuşunu ele alırken ‘canlı bebek’ düşüncesinin hiçbir korku uyarmaması yeterince merak uyandırıcıdır; çocuklar bebeklerinin canlanmasından korkmazlar; hatta bunu arzulayabilirler bile. Dolayısıyla bu durumda tekinsiz duyguların kaynağı çocuksu bir korku değil ama daha çok çocuksu bir istek ya da hatta yalnızca çocuksu bir inançtır.”* der Freud.¹² Bu ilginç öykü üzerinden verdiği örnekle tekinsiz duygusunu tekrar düşünelim. Bu araştırmanın ardına Otto Rank’a yaptığı referansla tekinsizlik içerisinde “çift” görüngünün ve tekrarlanmanın altını çizer. Bu kısım dikkate değerdir; çünkü linguistik araştırmasında ve Schelling’ten yaptığı araştırmadan Heimlich-Unheimlich kavramlarının birbirinin yerine-geçerliliği sonucuna varmıştı. Bu çift görüngüden ise şu şekilde bahseder:

“Bu temaların tümü gelişimin her biçiminde ve her aşamasında görünen ‘çift’ görüngüsüyle ilgilidir. Bu durumda önümüzde birbirine benzedikleri için özdeş kabul edilmesi gereken kişilikler vardır. Bu ilişki – telepati olarak adlandırabileceğimiz şey yoluyla – bu kişiliklerin birinden diğerine atlayan zihinsel

¹¹ A.g.e. s. 338.

¹² A.g.e. s.340

süreçlerle belirlenir, böylece biri diğeriyle aynı bilgiye, duygulara, deneyime sahip olur. Ya da öznenin kendisini bir başkasıyla özdeşleştirmesi, böylece kendisinin kim olduğu konusunda kuşkuda olması ya da yabancı benliği kendisinin yerine-geçeni yapmasıyla belirlenir. Bir başka deyişle benliğin çiftleşmesi, bölünmesi ve iç geçişimi söz konusudur. Ve son olarak aynı şeyin sürekli bir yinelenmesi –aynı özelliklerin ya da kişilik çizgilerinin ya da olayların, aynı suçların ya da hatta aynı isimlerin çok sayıda ardışık kuşaklar boyunca tekrarı –vardır. ¹³ Bu çift görüngü, geçişlilik Freud'un linguistik araştırmasının sonucunda vardığımız Heimlich'in Unheimlich ile olan geçişkenliğini ifade ediyor. Bir şey kolaylıkla iyi-kötü, güvenli-tehlikeli gibi çift görüngülü bir geçişkenlik kazanabildiği gibi, tekrar eden olaylar, edimler silsilesi de ile de gün yüzüne çıkabilir.. Günlük hayatımızdaki en sıradan edimlerin bir anda tehlikeli, öldürücü bir yana kayması gibi kendimizi bir tekinsizlik duygusu içerisinde bulabiliriz.

Freud'un yukarıda ele aldığım sözlerinden hareketle bu pandemiyle de, aynı Kum Adam öyküsünde olduğu gibi, bir film ya da kitap aracılığıyla karşılaşılsaydık, sonunda en fazla şaşırırdık. Ama şimdi aniden canlanan bir oyuncak bebek gibi göremediğimiz ve tanımlayamadığımız bir varlık tüm maddi gerçekliklerimize derinden nüfuz etti. Sadece bu virüs de değil elbet, 2020 yılında belki ancak bilimkurgu filmlerinde görebildiğimiz ölümün birçok dehşet verici yüzüyle de karşılaştık. Meydana gelen depremler, 7. Kıta adını verdiğimiz dünyamızı tehdit eden bir kıta büyüklüğündeki atık yığını, çekirge istilası, Avustralya'da milyonlarca canlıyı ve doğayı yok eden ve günlerce söndürülemeyen yangın... İçinde bulunduğumuz bu yıl ölümle burun buruna geldiğimiz olaylar zincirini de tarihe geçiren bir yıl oldu. Elbette bu gibi olayları öykülerde, masallarda görmek ya da filmlerde izlemek ile gerçekte deneyimlemek arasında fark var. Hoffmann'ın Kum Adam öyküsünde olduğu gibi bu gibi olayları masallarda, romanlarda, filmlerde görmek merak uyandırıcı bir şekilde, tekinsizlik barındırsa bile korkutucu bir tekinsizlik duygusu yaratmaz. Deneyimlediğimiz şeyler ise bizzat tekinsiz ve travmatiktir; pandemi de olduğu gibi. İzlemek ya da okumaktan farklı olarak, yani düşlemlenmekten farklı olarak gerçeklikte deneyimlemek, bu tam da tekinsizlik yaratan, kaygı uyandırandır. Düş gücü ile gerçeklik arasındaki ayrım silindiğinde,

¹³ A.g.e. s. 341

şimdiye dek düşsel olarak değerlendirdiğimiz bir şey önümüzde bir gerçek olarak ortaya çıktığında ya da bir simge simgeleştirdiği şeyin tüm işlevlerini üstlendiğinde sık sık ve kolaylıkla tekinsiz bir etkinin de ortaya çıktığını söyler Freud.¹⁴ Pandemi ile birlikte danışanlarımızdan “Ya virüs kaparsam...”, “Ben ya da sevdiğim hastalanırsa...” gibi sözler içerisinde tekinsiz bir kaygıyı da duyar olduk. Bu virüs üzerinden doğan kaygılar bize bir çok şey söylüyordu aynı zamanda. Kimi zaman kastrasyona dair kaygılar yeniden gün yüzüne çıktı. Karantina sürecinde ev içerisinde kalmak, ruhsallıkta da bir yerlere temas etti. Ev dediğimiz kavramın ruhsal gerçekliğimizdeki yeri yeniden sorgulandı. Aile bireyleriyle aynı evde uzun süreleri bulan vakitler geçirmeye başladık. Belki tıpkı çocukluğumuzdaki gibi, yetişkin telaşlarından sıyrılıp eve döndük. Kendimize ev içinde oyunlar yarattık. Bu eve dönüş kimimiz için iyileştirici olabilirken, kimimiz için çocukluk travmalarına dokunan bir alan açtı. “Evde kal!” sloganı herkes için koruyucu, sağaltıcı bir anlama gelmiyordu. Virüsün ve karşı karşıya getirdiği ölümün anlamdışılığıyla, kendi eksikliğimiz ve Öteki'nin eksikliğiyle başa çıkacak yollar aradık.

Freud'un bu araştırması beni bir yeri daha pandemi ile beraber düşünmeye götürüyor: bu sürecin özünde yarattığı gerilemeyi ya da dışa atmayı gözler önüne seren animistik evren. Freud, dünyanın insanoğlunun ruhlarıyla; öznenin kendi zihinsel süreçlerini narsisistik abartmasıyla; düşüncelerin her şeye gücü yeterliği¹⁵ inancıyla ve bu inanca dayalı büyü tekniğiyle; çeşitli dünyadışı insan ve şeylere özenle sınıflandırılmış büyülü güçler ya da ‘mana’ yüklemekle; bu gelişim evresinin sınırsız narsisizmi içindeki insanın, gerçekliğin açık yasaklamalarını uzaklaştırmaya çalışmasına yardımcı olan diğer yaratılarla dolu olduğu düşüncesi ile belirlendiğini söyler. Ve devam eder: “*Sanki her birimiz ilkel insanın bu animistik evrenine denk düşen bir bireysel gelişim döneminden geçmiş gibiyiz ve de şimdi bizi ‘tekinsiz’ diye etkileyen her şey içimizdeki bu animistik zihinsel kalıntılara değinme ve onlara anlatım kazandırma koşulunu gerçekleştirmektedir.*”¹⁶ Buradan hareketle tekinsizlik duygusuna ilişkin Freud'un aynı noktaya vardığını düşündüğüm iki yol çizdiğini görürüz. Gerek Hoffmann'ın Kum Adam öyküsüyle gördüğümüz üzere çocukluk düşlemlerine dayanan çocuksu istek, arzular ve kastrasyon kaygısı,

¹⁴ A.g.e. 351

¹⁵ Freud, bizi burada Totem ve Tabu metninin 3. Bölümü olan “Animizm, Büyü ve Düşüncelerin Her Şeye Gücü Yeterliği” metnine yönlendirir.

¹⁶ A.g.e. 347.

gerekse yine kaynağını çocuklukta bulan ve insanlığın en ilkel zamanlarından beri aktarılagelmiş animistik inançlar aynı noktada kesişirler. Bu tekinsizlik örnekleri kaynağını bastırmanın eşlik ettiği çocukluk yaşantılarında bulurlar. Burada maddi gerçeklik yerini ruhsal gerçekliğe bırakır. Bu animistik inançlar tekrar gün yüzüne çıktığında biz de neler olur? Covid, ilkel animistik inançlarımıza da temas etmiş midir? Bu süreçte duyduğumuz “Bu virüs, dış güçlerin oyunu” söylemleri belki de yeniden canlanan animistik inançlarımızı akıllara getiriyor. Düşüncenin her şeye gücü yetebilirliği, gizli zararlı güçler... Bunlar modern insan için artık aşılmış, bir kenara bırakılmış animistik inançlar gibi görünse de tamamıyla silinip atılmış mıdır? Eskiden beri tanınan bu ilkel inançları canlandıracak bir şey olduğunda orada bir tekinsizlikten söz edemez miyiz?

Son Söz...

Son olarak tekinsizliği ele alırken Freud, ölümün yarattığı tekinsizliği de atlamaz. Ancak ölüm belki de en karmaşık olanıdır. Zira Freud için dehşet verici olanla karışmış, hatta onunla üzeri örtülmüştür : *“Aslında araştırmamıza tekinsiz bir şeyin belki de en çarpıcısı olan bu örnekle de başlayabilirdik ama bundan kaçındık çünkü bunun içindeki tekinsiz tümüyle dehşet verici olanla fazlasıyla karışmış ve kısmen onun tarafından örtülmüştür. Ancak ölümle ilişkimiz kadar hakkındaki düşünce ve duygularımızın ilk zamanlardan beri bu kadar az değiştiği ve terk edilen biçimlerin ince bir kılık değiştirme altında bu denli eksiksiz korunduğu başka bir konu güç bulunur. Tutuculuğumuzdan iki şey sorumludur: ölüme karşı başlangıçtaki duygusal tepkimizin gücü ve ona ilişkin bilimsel bilgimizin yetersizliği. Biyoloji henüz ölümün her canlı varlığın kaçınılmaz yazgısı mı yoksa yalnızca yaşamın düzenli ama yine de kaçınılabılır bir olayı mı olduğu konusunda karar verememiştir.”*¹⁷ diye yazar Freud. Tüm dehşet vericiliğiyle, tekinsizliğiyle ölüm, anlamın dışındadır. Her insanın ölümlü olduğu yüzyıllardan beridir kabul ettiğimiz bir önermedir; onu görürüz, hakkında konuşuruz ama asla tam olarak dile gelmez, tam olarak ne olduğu bilinmez. Deneyimlendiği an ise artık sözün alanının dışındayız demektir. Simgesel ile Gerçek arasında bir ilişkidir burada yatan şey. Onun üzerine konuşabildiğimiz sürece, Gerçek’e dair, simgeselde konuşuruz ve her daim

¹⁷ A.g.e. s.348

söylenemeyecek, dile gelmeyecek bir artık kalır ölümden. Bir gerçek deneyim olarak ölüm ise artık bedendedir ve gerçektir. Bu virüsün yarattığı tekinsizlik duygusu da böylesi bir yerden geliyor gibi. Elbette tıp ölümlerin sebepleri üzerine söz söyleyebilir, onu önlemek için, başka bir ifadeyle ertelemek için açıklamalar ve önlemler getirebilir. Ama ölümün ne olduğuna dair tam bir açıklama sağlayamaz. Sahiden bedeninin yazgılı olduğu bir şey midir; yoksa bir şekilde kaçınılabılır bir şey midir? Esasında bilim için hala bunun net bir yanıtı yoktur. Üstelik bu pandemi ile beraber gördük ki gerekli kılınan sağlık önlemlerini alan kişiler bile bir şekilde enfekte olup yaşamlarını yitirebiliyor. Hayatlarımız kısmen seyrinde giderken aniden , hiç beklemediğimiz anda önümüze çıkan bu virüsün yarattığı etkilere şahit olurken bu virüs de kaçınılabılır bir şey midir yoksa gerçekten yazgılı olduğumuz bir şey midir? Bundan sonraki hayatımıza nasıl bir “yeni normal” ile devam edeceğiz? Bu “yeni normal”, klinisyen olarak çalışırken karşımıza çıkan günümüz psikopatolojilerini nasıl etkileyecek ve danışanlarımızla kurduğumuz terapötik ilişkiye nasıl sirayet edecek?

Bitirirken bir çalışma esnasında Pınar Arslantürk'ün dile getirmiş olduğu önermeye yer vermek istiyorum. Bu tekinsiz gerçeklik, üzerinde bir örtü işlevi gördüğü düşünümü aralamış ve bizi Lacancı Gerçek'le, ölümlerle, anlamdışı olanla karşı karşıya getirmiştir. Her öznenin ruhsallığında bu karşılaşmaya vereceği yanıt elbette farklılaşacaktır. Kimisi daha önce fırsat bulamadığı yaratım alanlarına girişti. Bir tuvalde renklerin dağılışına kendisini bıraktı, kimisi kendi ruhsallığını yoğurur gibi kilden heykeller yaptı. Kimisi doyumsuz dürtülerin içerisinde kendisini buldu, daha çok yedi, daha çok alışveriş yaptı. Kimisi için yıkıcı dürtüler daha da açığa çıktı, şiddete başvurdu. Yanıt ne olursa olsun “tekinsiz”, “hayret bir şey” e simgeselde bir yanıt arayışına girdik. Düşlemele gerçeğin karıştığı yerde yeniden bir düşünüm alanı inşa etmeye çalıştık.

KAYNAKÇA

- Brousse M-H. *Empty City*. Erişildi: www.lacanianreviews.com/empty-city/ (12.06.2020)
- Freud, S. (1999). *Tekinsiz (Das Unheimliche)*. Sanat ve Edebiyat (1. Basım) içinde. S.323-359). (E. Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları. Orijinal metin basım tarihi 1919.